

Paweł NOWICKI*

WSPÓŁCZESNA UNIEJOWSKA ZABUDOWA PRZYRYNKOWA I JEJ FUNKCJE

Zarys treści: Rynki miejskie od zakończenia drugiej wojny światowej podlegały znacznym przekształceniom funkcjonalnym. Nie pełnią one zazwyczaj funkcji targowej, płyty rynków stają się natomiast przestrzeniami reprezentacyjnymi i rekreacyjnymi, zaś handel obecny jest głównie w zabudowie pierzejowej. Celem artykułu jest ocena zabudowy przyrynkowej w Uniejowie pod względem poziomu zamknięcia placu, z uwzględnieniem poszczególnych stron (ścian) rynku, a także struktury funkcjonalnej.

Słowa kluczowe: rynek miejski, zabudowa przyrynkowa, miasto historyczne, małe miasta, Uniejów

WPROWADZENIE

Rynek jako centralna przestrzeń miasta pełnił historycznie kluczowe funkcje z punktu widzenia rozwoju ośrodka miejskiego. Na rynku odbywały się targi miejskie, przechodziły przez niego najważniejsze w mieście drogi i trakty handlowe. W przestrzeni tej lokalizowano także zabudowania i urządzenia administracyjne oraz sakralne (kościóły farne). Cezurą dla zmian funkcjonalnych na rynkach miejskich w Polsce była II wojna światowa i jej tragiczne konsekwencje dla tkanki miejskiej. Szacuje się, że w Polsce w wyniku działań wojennych zniszczonych zostało ok. 22–24% zasobów mieszkaniowych¹. Jednocześnie w części miast i mia-

* Paweł Nowicki, mgr, Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź, e-mail: pawel.nowicki@geo.uni.lodz.pl.

¹ I. Piwońska, *Główne konsekwencje II wojny światowej dla warunków mieszkaniowych w Polsce*, „Społeczeństwo i Ekonomia” 2015, nr 1 (3), s. 96.

stecek odsetek zniszczeń zabudowań miejskich osiągał pułap nawet 70–80%², jak w Wieluniu³ czy Złoczewie⁴. Zniszczenia te dotknęły w znacznym stopniu centra tych miast, w tym zabudowę przyrynkową. Co charakterystyczne, w dużych miastach, na czele z Warszawą, odbudowa nastąpiła stosunkowo szybko⁵. Do prac przystąpiono niezwłocznie także w Poznaniu⁶ czy na tzw. Ziemiach Odzyskanych, na przykład we Wrocławiu⁷ i w Olsztynie⁸. Jednocześnie w mniejszych ośrodkach ruiny i gruzy powojenne zalegały niejednokrotnie przez ponad dekadę⁹. Analizę stanu rynków w małych miastach w okresie powojennym przedstawił K. Wejchert, opisując m.in. cechy fizjonomiczne tamtejszej zabudowy, stan jej zachowania oraz działania, które powinny zostać podjęte w celu odbudowy i renowacji historycznych pierzei¹⁰. Do podstawowych wskazań K. Wejcherta należało: przeniesienie funkcji targowej poza obszar rynku, budowa obwodnic odciążających transportowo centrum małego miasta oraz wprowadzanie zieleni podporządkowanej walorom architektonicznym rynku¹¹.

Późniejsze zmiany funkcjonowania rynków miejskich częściowo pokrywały się z powyższymi postulatami. W szerokim zakresie wyprowadzono funkcję targową poza obręb placu rynkowego i tworzone odrębne targowiska miejskie¹². Wskazuje się, że co prawda po wojnie pojawiła się na rynkach zieleń, jednak wprowadzano ją bezplanowo, co skutkowało jej chaotycznym rozwojem, tworzeniem

² Tamże, s. 96.

³ <http://www.historiawielunia.uni.lodz.pl/1wrzesnia2.html> [dostęp: 2.04.2020].

⁴ W. Kulesza, *Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce – wrzesień 1939*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 8–9 (43–44), s. 23.

⁵ J. Zachwatowicz, *Stare Miasto Warszawa wraca do życia*, „Ochrona Zabytków” 1953, nr 6/2–3 (21–22), s. 73–77.

⁶ H. Kondziela, *Miasto Poznań (1955–1957)*, „Ochrona Zabytków” 1959, nr 12/1 (44), s. 72–74.

⁷ K. Kirschke, J. Olesińska, *Powojenna odbudowa domu handlowego J. Mamloka we Wrocławiu – próba odczytania palimpsestu*, „Architectus” 2016, nr 1 (45), s. 59–62.

⁸ Z. Czernik, *Odbudowa rynku Starego Miasta w Olsztynie po II wojnie światowej*, „Ochrona Zabytków” 2008, nr 4, s. 17–18.

⁹ K. Saski, *Usuwanie śladów zniszczeń wojennych z miast i osiedli a ochrona zabytków*, „Ochrona Zabytków” 1956, 9/1–2 (32–33), s. 117–118.

¹⁰ K. Wejchert, *Miasteczko polskie jako zagadnienie urbanistyczne*, Wyd. Ministerstwa Odbudowy, nr 8, Warszawa 1947.

¹¹ Tamże, s. 92–99.

¹² I. Sobierajska, M.E. Sikorska, *Przekształcenia centrów małych i średnich miast – dawne a nowe znaczenie historycznych przestrzeni miejskich w wybranych ośrodkach Mazowsza*, „Mazowsze Studia Regionalne” 2019, nr 28, s. 23–29; S. Wróblewski, *Kształtowanie przestrzeni w rynkach ośrodków administracyjnych regionu częstochowskiego*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2014, nr 10(1), s. 81; J. Kobylarczyk, *Współczesna funkcja rynku – historycznej przestrzeni publicznej w wybranych miastach*, „Czasopismo Techniczne” 2012, z. 29, R. 109, 7–A, s. 68.

gęsto zadrzewionych skwerów i unieczystnieniem tych przestrzeni¹³. Jednocześnie na rynkach nastąpił rozwój funkcji transportowej (przystanki autobusowe, miejsca parkingowe), a budowa tranzytowych arterii odciążających centra miejskie wciąż uznawana jest za jedno z wyzwań stojących przed wieloma małymi miastami¹⁴. Istotnym procesem wpływającym na zmiany krajobrazu małych miast było także usuwanie starych zabudowań, niejednokrotnie przy braku właściwego nadzoru konserwatorskiego, i wprowadzanie zabudowy modernistycznej, która pod względem formy kontrastowała z dotychczasową architekturą¹⁵ (w województwie łódzkim np. na rynkach w Poddębicach, Przedborzu czy Kamieńsku).

Od lat 90. XX wieku samorządy podejmują działania, których celem jest uporządkowanie zagospodarowania rynków, podniesienie ich reprezentacyjności i redukcja zieleni wysokiej na płycie rynku. Działania te zbyt często prowadzone są jednak *ad hoc*, gdy pojawi się możliwość dofinansowania zewnętrznego, bez doprecyzowania całościowej wizji funkcjonowania rynku¹⁶.

CEL I METODY BADAWCZE

Celem opracowania jest ocena stanu zabudowy przyrynkowej w Uniejowie oraz funkcji, które są w niej realizowane. Kryterium oceny stanowi poziom zamknięcia przestrzeni rynku, jego rozkładu względem boków rynku oraz w stosunku do wielkości placu. Odrębna część oceny oparta jest na analizie struktury funkcjonalnej powierzchni zabudowy oraz prowadzonych w zabudowie przyrynkowej działalności gospodarczych.

Pierwszy etap badania polegał na weryfikacji przebiegu przedwojennych linii zabudowy przyrynkowej. Opisane powyżej przekształcenia rynków wskazały na potrzebę sprawdzenia, jak zabudowa kształtowała się w przeszłości, zwłaszcza że współcześnie przy zachodniej krawędzi placu rynkowego nie jest ona zwarta.

Drugi etap związany jest z identyfikacją zabudowy przyrynkowej. Przyjęto w tym względzie metodę krajobrazową jej kwalifikacji zabudowy. Jak wskazy-

¹³ D. Gawryluk, *Czy zieleń stanowi zagrożenie zabytkowej przestrzeni rynków małych miast północno-wschodniej Polski?*, „Przestrzeń Urbanistyka Architektura” 2015, t. 1, s. 125.

¹⁴ K. Mazur-Belzyt, *Problemy rewitalizacji przestrzeni publicznych małych miast*, „Czasopismo Techniczne” 2012, R. 109, z. 12, 3A, s. 220; D. Gawryluk, *Budowa obwodnic szansą na odzyskanie rynków przez małe miasta (Ostrów Mazowiecka, Zambrów, Grajewo)*, „Czasopismo Techniczne” 2012, R. 109, z. 12, 3A, s. 208.

¹⁵ I. Liżewska, *Zarządzanie krajobrazem kulturowym małego miasta. Przeobrażenia urbanistyczno-architektoniczne miasta Szczytno na przestrzeni XX wieku*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego. Zarządzanie Krajobrazem Kulturowym” 2008, nr 10, s. 73.

¹⁶ K. Mazur-Belzyt, *Efekty rewitalizacji przestrzeni centralnych małych miast. Rynek – scena miejskiego życia bez aktorów*, „Studia KPZK” 2016, nr 168, s. 79–93.

wał K. Wejchert¹⁷, gdy obserwator znajdujący się we wnętrzu urbanistycznym widzi zwartą zabudowę, usytuowaną bezpośrednio przy krawędzi placu lub tylko nieznacznie od niej odsuniętą, tworzy ona ścianę jednoplanową, zaś otwarcia formują widoki na obiekty znajdujące się na kolejnych planach – w tym wypadku obserwator może dostrzec tzw. ściany wieloplanowe¹⁸. Do badania kwalifikowano zabudowę będącą częścią pierwszego planu. W przypadku uniejowskiego rynku, który z trzech stron obudowany jest zwartymi pierzejami, nie odnotowano żadnych problemów przy identyfikacji zabudowy przyrynkowej. Dla charakterystyki poziomu zamknięcia rynku zastosowano, często wykorzystywany w literaturze, współczynnik stosunku długości zamknięć do otwarć, czyli długości ścian do długości przerw między nimi¹⁹. Dodatkowo, w ramach oceny zamknięcia wertykalnego zaproponowano współczynnik odnoszący się do wielkości założenia urbanistycznego, który jest proporcją pomiędzy sumą ścian frontowych zabudowy przyrynkowej a powierzchnią placu rynkowego. Do analiz tych przyjęto, że wysokość kondygnacji w zabudowie przyrynkowej to trzy metry.

W zaprezentowanej strukturze funkcjonalnej brano pod uwagę wielkości całkowite powierzchni zabudowy. Podstawowe rozróżnienie stanowi proporcja pomiędzy powierzchniami kondygnacji przeznaczonymi na funkcje mieszkaniową i usługową. Co do zasady identyfikacja występującej na danej kondygnacji funkcji nie przysparzała trudności. W przypadku współwystępowania funkcji na jednej kondygnacji dzielono proporcjonalnie jej powierzchnię całkowitą. Pod uwagę brano działalności gospodarcze, które spisano podczas badania terenowego, a zatem wszystkie te, które widoczne były w przestrzeni rynku. Ocenie natężenia usług służył obecny w literaturze wskaźnik liczby usług na 100 m długości krawędzi placu i skala określona przez J. Gehla²⁰. Usługi przyrynkowe przyporządkowano do dwóch głównych grup – handlu oraz gastronomii.

CHARAKTERYSTYKA ZABUDOWY PRZYRYNKOWEJ W UNIEJOWIE

Rynek w Uniejowie jest najmniejszym spośród rynków małych miast województwa łódzkiego. Historia jego założenia sięga XIV w., kiedy to wytyczono szachownicowy układ miasta lokacyjnego²¹. Miasto lokowano na bazie istniejącej struktury wczesnomiejskiej osady targowej, znajdującej się prawdopodobnie

¹⁷ K. Wejchert, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1984.

¹⁸ Tamże, s. 118.

¹⁹ Tamże, s. 142; P. Lorens, *Tkanka miejska*, [w:] P. Lorens, J. Martyniuk-Pęczek (red.), *Wprowadzenie do projektowania urbanistycznego*, Akapit–DTP, Gdańsk 2014, s. 33.

²⁰ K. Mazur-Belzyt, *Efekty rewitalizacji...*, s. 90.

²¹ A.B. Cieślak, *Historyczne centrum Uniejowa w kontekście rozwoju funkcji uzdrowiskowej – rola i znaczenie*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 10.

na południe od dzisiejszego centrum miasta²². Powstał wówczas układ z centralnie usytuowanym rynkiem, którego boki nawiązują do przebiegu Warty (ryc. 1). Kształtem plac ten zbliżony jest do kwadratu o długości boku ok. 80 m, zaś całe miasto lokacyjne miało wymiary 240 x 255 m²³. Współcześnie plac rynkowy łączy funkcje rekreacyjną, reprezentacyjną i transportową²⁴. Dominantę w tym wnętrzu urbanistycznym stanowi dzwonnica przy kolegiacie znajdującej się na północny wschód od placu rynkowego. Przy trzech krawędziach rynku zabudowa jest zwarta i tworzy tym samym pierzeje. Przy zachodniej krawędzi placu zakwalifikowano do badania tylko jeden budynek, pozostała część tej krawędzi jest niezabudowana, co powoduje otwarcie na skwer przy Kolegiacie Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (ryc. 3). Brak zamknięcia placu od zachodu związany jest ze zniszczeniami z czasów II wojny światowej i nieodbudowaniem tej pierzei (ryc. 2). Obecne zagospodarowanie skweru stanowi pewną kontynuację funkcji rekreacyjnej rynku. Wprowadzono tam zieleń wysoką, która częściowo domyka krajobrazowo plac od zachodu.

Ryc. 1. Uniejów na Mapie Kwatermistrzostwa z 1843 r.

Źródło: *Topograficzna Karta Królestwa Polskiego, arkusz Łęczyca,*

<http://maps.mapywig.org> [dostęp: 8.02.2020]

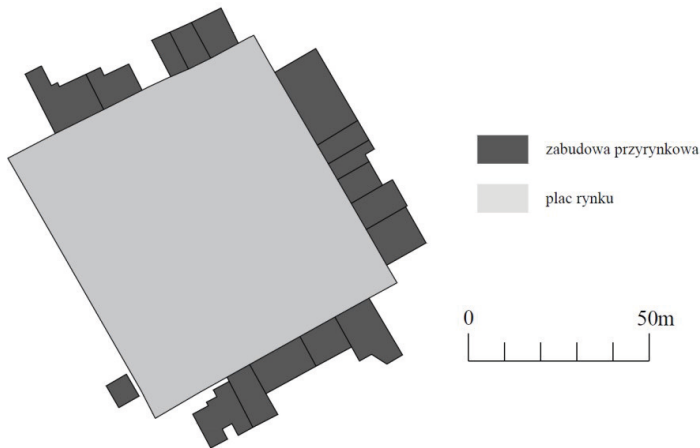
Ryc. 2. Wieża dzwonnicy przy kolegiacie wraz z ruinami zachodniej pierzei

zniszczonej w czasie II wojny światowej
Źródło: autor nieznany, <https://fotopolska.eu/>
[dostęp: 13.02.2020]

²² M. Kulesza, *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001, s. 71–73.

²³ A. Wojnarowska, *Przestrzeń publiczna Uniejowa*. „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 27.

²⁴ P. Nowicki, *Struktura zagospodarowania placu rynkowego w Uniejowie*, „Biuletyn Uniejowski” 2019, t. 8, s. 142.

Ryc. 3. Współczesna zabudowa przyrynkowa w Uniejowie

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://geoportal.lodzkie.pl/imap/>
[dostęp: 10.02.2020]

Plac rynkowy w Uniejowie ma niewielki, nieco ponad trzystumetrowy obwód, a z każdego z narożników wyprowadzono po dwa wyloty. W tym wnętrzu urbanistycznym domknięcia tylko nieznacznie dominują nad otwarciem, dzięki czemu, jak wskazywał K. Wejchert, można je zaliczyć jeszcze do wnętrza zwartej²⁵. W województwie łódzkim podobny stosunek domknięć do otwarć odnotowano jedynie w Przedborzu, gdzie również jedna z pierzei została zniszczona w czasie II wojny światowej i później nieodbudowana. W większości małych miast województwa łódzkiego rynki są silniej domknięte. Zazwyczaj domknięcia około dwukrotnie przeważają nad otwarciem, a w niektórych z nich, o zwartej zabudowie, nawet trzykrotnie (np. Wieruszów).

Tabela 1. Długości krawędzi placu rynkowego a zabudowa przyrynkowa w Uniejowie

Geneza	Obwód placu [m]	Stosunek długości domknięć do otwarć we wnętrzu rynku	Liczba wlotów na rynek
Lokacja na bazie zespołu przedlokacyjnego	315	126%	8

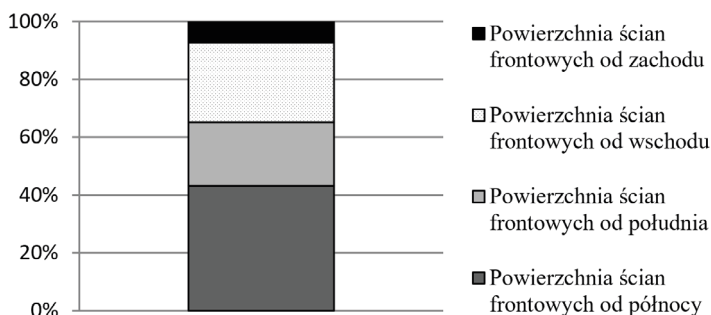
Źródło: opracowanie własne

Przy rynku w Uniejowie zdecydowanie dominuje zabudowa dwukondygnacyjna, która znajduje się przy blisko 90% długości ścian frontowych. Pozostałe

²⁵ K. Wejchert, *Elementy kompozycji...*, s. 142.

10% stanowi natomiast zabudowa jednokondygnacyjna. Stwierdzić można, że wartości te odpowiadają kameralnemu rynkowi, a zabudowa średniowiecznego założenia jest dobrze wykształcona. Wyższe udziały zabudowy jednokondygnacyjnej przy rynkach obserwuje się zwłaszcza w przypadku założeń późniejszych, XIX-wiecznych (np. Rzgów, Tuszyn).

Pod względem rozkładu powierzchni ścian, w zależności od strony świata, rynek uniejowski odznacza się niewielkim udziałem powierzchni ściany zachodniej (jeden budynek). Przyczyną najwyższego udziału powierzchni ścian zabudowy po północnej stronie rynku jest znajdująca się z tamtej strony wieża dzwonnicy (ryc. 4). Różnica pomiędzy ścianą wschodnią i południową to około 5% powierzchni wszystkich ścian. Jest ona na tyle nieduża, że nie przekłada się na znaczące odczucie silniejszego domknięcia po wschodniej stronie rynku.

Ryc. 4. Powierzchnie ścian we wnętrzu rynku w Uniejowie według poszczególnych krawędzi
Źródło: opracowanie własne

Wartość współczynnika zamknięcia placu wynosi blisko 20% (tab. 2). Mimo dużych braków w zabudowie zachodniej pierzei, poziom ten jest wyższy niż w większości małych miast województwa łódzkiego. Bezpośrednim powodem tego jest mała powierzchnia placu rynkowego w Uniejowie. Gdyby zachodnia pierzeja była zabudowana w stopniu zbliżonym do pozostałych, to pod względem zamknięcia rynek w Uniejowie znalazłby się na jednym z najwyższych miejsc wśród rynków w małych miastach województwa łódzkiego. Ciekawe koncepcje odbudowy zachodniej pierzei i rearanżacji placu zaprezentowano kilka lat temu w konkursie zorganizowanym przez gminę Uniejów²⁶. Realizacja tego rodzaju propozycji mogłaby stanowić dodatkową atrakcję turystyczną w odniesieniu do uniejowskiego rynku.

²⁶ https://www.a-ronet.pl/index.php?mod=konkurs&k_id=975 [dostęp: 22.01.2020].

Tabela 2. Zamknięcie placu rynkowego przez zabudowę w Uniejowie

Powierzchnia placu [ary]	Współczynnik zamknięcia placu (powierzchnia sumy ścian w stosunku do powierzchni placu)
61	17,4%

Źródło: opracowanie własne

Udziały funkcji usługowej i mieszkaniowej w powierzchni całkowitej zabudowy przyrynkowej w Uniejowie niemal się równoważą. Bardzo nieznacznie przeważa funkcja usługowa (53%). Taka proporcja funkcji w zabudowie przyrynkowej charakterystyczna jest dla większości miast w województwie łódzkim o zbliżonej wielkości. Zazwyczaj w zabudowie dwukondygnacyjnej partery zajmują usługi, zaś piętra przeznaczone są na mieszkania. Od normy tej odbiegają zazwyczaj małe miasta, będące siedzibą powiatu. Co do zasady są to ośrodki nieco większe, w których więcej budynków przyrynkowych pełni wyłącznie funkcje usługowe (np. Poddębice, Pajęczno). Niewątpliwie pozytywnie ocenić należy brak pustych, nieużytkowanych lokali przy rynku w Uniejowie. W niektórych miastach województwa łódzkiego udział takich powierzchni w zabudowie przyrynkowej sięga nawet 10% (Krośniewice, Przedbórz).

Według skali opracowanej przez J. Gehla²⁷, wartość 6,3 usług w zabudowie przyrynkowej w Uniejowie na 100 m w krawędzi placu uznać trzeba za średni poziom nasycenia lokali (tab. 3). Nie uwzględniając zachodniej, niezabudowanej pierzei, na 100 m krawędzi uniejowskiego rynku przypadało już ok. 8,5 usług, co również nie jest wartością skrajnie wysoką, ale dobrze pokazuje rzeczywisty stan działalności gospodarczych w istniejących pierzejach. Powyższe wartości kształtują się zgodnie z pozycją demograficzną i ekonomiczną Uniejowa w grupie małych miast woj. łódzkiego.

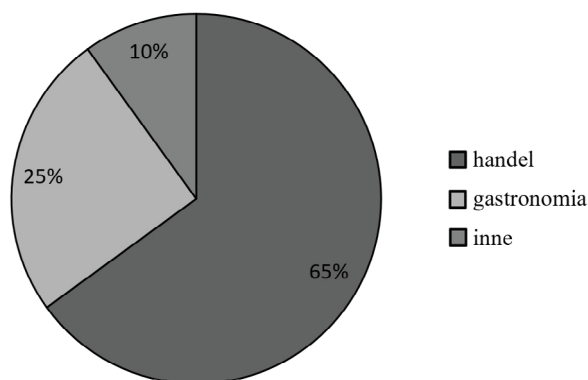
Tabela 3. Usługi w zabudowie przyrynkowej w Uniejowie na tle potencjału ludnościowego i gospodarczego miasta

Liczba mieszkańców Uniejowa (2018)	Liczba podmiotów gospodarczych w REGON na 1000 mieszkańców (2018)	Liczba usług na 100 m obwodu placu
2984	139	6,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji z Banku Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl> [dostęp: 18.11.2019]

²⁷ J. Gehl, *Cities for people*, Island Press, Washington–Covelo–London 2010, s. 240–241.

Wśród zidentyfikowanych działalności gospodarczych w zabudowie przyrynkowej w Uniejowie dominuje handel – sklepy spożywcze, mięsne, wielobranżowe (ryc. 5). Drugą co do liczebności grupę stanowią lokale gastronomiczne. Jest wśród nich restauracja, ale też cukiernia czy lodziarnia. W kategorii „inne” znalazły się działalność hotelowa oraz usługi fryzjerskie. Pewnym mankamentem jest jednak brak usług wyższego rzędu, jak usługi finansowe, prawne czy informatyczne. Obecność tego rodzaju działalności podnosi znaczenie rynku i stanowi potencjalnie dodatkowy pretekst dla mieszkańców do przebywania w jego przestrzeni.

Ryc. 5. Struktura działalności gospodarczych w zabudowie przyrynkowej w Uniejowie

Źródło: opracowanie własne

WNIOSKI

W ramach przeprowadzonych badań udało się zidentyfikować i poddać analizie najważniejsze cechy zabudowy przyrynkowej i jej funkcji. Do najistotniejszych wniosków w tym zakresie należą:

- 1) Wskazano, że na rynku w Uniejowie domknięcia tylko nieznacznie dominują nad otwarciami, czego głównym powodem jest brak zachodniej pierzei. Przestrzeń rynekowa mogłaby zyskać pod względem krajobrazowym i funkcjonalnym po odbudowie zachodniej pierzei, co proponowano już w istniejących koncepcjach urbanistycznych.
- 2) Oprócz strony zachodniej powierzchnie ścian wnętrza urbanistycznego rynku rozkładają się równomiernie względem poszczególnych boków, tworząc harmonijną, kameralną przestrzeń. Nieco większy udział w sumie powierzchni ścian ma ściana północna, ze względu na zlokalizowaną tam dzwonicę kolegiacką.

- 3) Współczynnik zamknięcia placu jest na średnim poziomie, mimo braku prawie całej pierzei zachodniej. Powodem jest mała powierzchnia placu rynkowego.
- 4) Strukturę funkcjonalną zabudowy przyrynkowej w Uniejowie określić można jako zrównoważoną. Powierzchnie całkowite kondygnacji zajmowanych przez usługi są prawie równoważone przez te przeznaczone na funkcję mieszkaniową. Liczebność usług w uniejowskiej zabudowie przyrynkowej oceniono jako średnią, jednocześnie zauważalny jest brak usług wyższego rzędu.

Rynek w Uniejowie jest przestrzenią o dużym potencjale rozwojowym, mogącym stanowić centrum, w sensie usług oferowanych mieszkańcom. Ponadto stanowi on coraz ważniejszą przestrzeń z punktu widzenia rozwoju bazy turystycznej. Wzrost atrakcyjności infrastruktury związanej z termami może także potencjalnie zwiększyć liczbę turystów odwiedzających rynek, co warto uwzględnić w przyszłej polityce przestrzennej miasta.

Bibliografia

- Cieślak A.B., *Historyczne centrum Uniejowa w kontekście rozwoju funkcji uzdrowskiej – rola i znaczenie*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 5–24.
- Czernik Z., *Odbudowa rynku Starego Miasta w Olsztynie po II wojnie światowej*, „Ochrona Zabytków” 2008, nr 4, s. 15–32.
- Gawryluk D., *Budowa obwodnic szansą na odzyskanie rynków przez małe miasta (Ostrów Mazowiecka, Zambrów, Grajewo)*, „Czasopismo Techniczne” 2012, R. 109, z. 12, 3A, s. 205–209.
- Gawryluk D., *Czy zieleń stanowi zagrożenie zabytkowej przestrzeni rynków małych miast północno-wschodniej Polski?*, „Przeźren Urbanistyka Architektura” 2015, t. 1, s. 121–130.
- Gehl J., *Cities for people*, Island Press, Washington–Covelo–London 2010.
- Kirschke K., Olesińska J., *Powojenna odbudowa domu handlowego J. Mamłoka we Wrocławiu – próba odczytania palimpsestu*, „Architectus” 2016, nr 1 (45), s. 59–62.
- Kobyłarczyk J., *Współczesna funkcja rynku – historycznej przestrzeni publicznej w wybranych miastach*, „Czasopismo Techniczne” 2012, z. 29, R. 109, 7-A, s. 67–76.
- Kondziela H., *Miasto Poznań (1955–1957)*, „Ochrona Zabytków” 1959, nr 12/1 (44), s. 72–76.
- Kulesza M., *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.
- Kulesza W., *Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce – wrzesień 1939*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 8–9 (43–44), s. 19–30.
- Lizewska I., *Zarządzanie krajobrazem kulturowym małego miasta. Przeobrażenia urbanistyczno-architektoniczne miasta Szczytno na przestrzeni XX wieku*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego. Zarządzanie Krajobrazem Kulturowym” 2008, nr 10, s. 69–77.
- Lorens P., *Tkanka miejska*, [w:] P. Lorens, J. Martyniuk-Pęczek (red.), *Wprowadzenie do projektowania urbanistycznego*, Akapit–DTP, Gdańsk, 2014, s. 24–41.
- Mazur-Belzyt K., *Efekty rewitalizacji przestrzeni centralnych małych miast. Rynek – scena miejskiego życia bez aktorów*, „Studia KPZK” 2016, nr 168, s. 79–93.

- Mazur-Belzyt K., *Problemy rewitalizacji przestrzeni publicznych małych miast*, „Czasopismo Techniczne” 2012, R. 109, z. 12, 3A, s. 219–223.
- Nowicki P., *Struktura zagospodarowania placu rynkowego w Uniejowie*, „Biuletyn Uniejowski” 2019, t. 8, s. 131–144.
- Piwońska I., *Główne konsekwencje II wojny światowej dla warunków mieszkaniowych w Polsce*, „Społeczeństwo i Ekonomia” 2015, nr 1 (3), s. 93–119.
- Saski K., *Usuwanie śladów zniszczeń wojennych z miast i osiedli a ochrona zabytków*, „Ochrona Zabytków” 1956, 9/1–2 (32–33), s. 117–118.
- Sobierajska I., Sikorska M.E., *Przekształcenia centrów małych i średnich miast – dawne a nowe znaczenie historycznych przestrzeni miejskich w wybranych ośrodkach Mazowsza*, „Mazowsze Studia Regionalne” 2019, nr 28, s. 23–48.
- Wejchert K., *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1984.
- Wejchert K., *Miasteczko polskie jako zagadnienie urbanistyczne*, Wyd. Ministerstwa Odbudowy, nr 8, Warszawa 1947, s. 117–119.
- Wojnarowska A., *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 25–44.
- Wróblewski S., *Kształtowanie przestrzeni w rynkach ośrodków administracyjnych regionu częstochowskiego*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2014, nr 10(1), s. 77–100.
- Zachwatowicz J., *Stare Miasto Warszawa wraca do życia*, „Ochrona Zabytków” 1953, nr 6/2–3 (21–22), s. 73–77.

Źródła internetowe

- <http://maps.mapywig.org> [dostęp: 8.02.2020].
- <http://www.historiawielunia.uni.lodz.pl/1wrzesnia2.html> [dostęp: 2.04.2020].
- <https://bd.l.stat.gov.pl> [dostęp: 18.11.2019].
- <https://fotopolska.eu/> [dostęp: 13.02.2020].
- <https://geoport.lodzkie.pl/imap/> [dostęp: 10.02.2020].
- https://www.a-ronet.pl/index.php?mod=konkurs&k_id=975 [dostęp: 22.01.2020].

CONTEMPORARY MARKET SQUARE BUILDINGS AND ITS FUNCTIONS IN UNIEJÓW

Summary

Since the end of World War II, old town squares have undergone significant functional transformations. They no longer have a market squares function in the sense of regular trade on the square, instead squares both the functions of representative and recreational spaces, but trade and services are still present in them in the square frontages. The aim of the article is to assess the buildings around the square in Uniejów in terms of the level of square closure, taking into account the each sides – walls of the town square, as well as its functional structure.

Keywords: town square, market square buildings, historic city, small towns, Uniejów

Data nadesłania artykułu: maj 2020

Data akceptacji: lipiec 2020